

NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOL

REVIZOR

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Hejtman (klepe se): To všechno jen z nevědomosti, přísahám Bohu jen z nevědomosti. Hmotná tíseň... Račte posoudit sám: gáže mi nestačí ani na chleba se solí. Pokud se třeba i vyskytly nějaké ty úplatky, to byl úplný pakatel – něco do kuchyně nebo pár loket na šaty. Co se týče té kaprálovky ženy, která teď vede krámk, že jsem jí jako měl dát vysázet pětadvacet, to je pomluva, na mou duši pomluva. To si vymysleli moji nepřátelé, to jsou lidi, že by mi i na život sáhli.

Chlestakov: A co má být? Mně do nich nic není. (Zamyslí se.) Stejně ale nechápu, proč mi tu povídáte o nějakých nepřátelích nebo kaprálově ženě... kaprálka sem, kaprálka tam, ale mně dát vysázet pětadvacet, to si netroufnete, na to jste krátký!... To už přestává všechno, podívejte se na něj! ... Já zaplatím, hotově zaplatím, ale teď nemám. Proto tu taky trčím, že nemám ani šesták!

Hejtman (stranou): Ach, to je ale machr! Hele ho, kam to zahrál! Jak to všechno zmotal! Čert aby se v něm vyznal. Člověk neví, za který konec ho popadnout. Nojo, ale jít už do toho musíme, padni komu padni. Ať je, co je, půjdeme do toho na blind. (Nahlas.) Máte-li skutečně nedostatek peněz nebo čehokoliv jiného, jsem vám ihned k službám. Je mou povinností pomáhat cestujícím.

Chlestakov: Půjčte mi, půjčte! Hned se vyrovnám s hostinským. Stačilo by mi takových dvě stě rublů, možná i míň.

Hejtman (vytáhne bankovky): Rovných dvě stě rublů, s počítáním se ani neobtěžujte.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je ve druhém jednání v osmém výstupu (jelikož je výstupů 5, je úryvek na začátku díla).

Děj se odehrává během 24 hodin a je rozdělen na 5 částí.

I. Bezvýznamný úředník Chlestakov přijel do města se svým sluhou již před 14 dny. Ubytoval se v hostinci a všechny své peníze prohrál v kartách. Přeje mu štěstí, městský hejtman právě dostal dopis od přítele z Petrohradu, že městečko navštíví nebo už navštívil revizor. Díky poštmistrovovi se to všichni brzy dozví. Protože lidé nemají čisté svědomí, neboť berou úplatky, kradou a všude je nepořádek, revizora se bojí. Dva statkáři považují za revizora Chlestakova a rychle tu novinu rozšíří po městě. Aby revize dobře dopadla, snaží se představitelé města Chlestakova podplatit.

II. Chlestakov dlouho neví, proč se najednou setkává všude s takovou pozorností a úctou. Když to pochopí, začne využívat hlouposti místních. Protože nemá žádné peníze, rád přistoupí na jejich hru. Hejtman ho ubytuje ve svém domě, tváří se, že nic nevidí, když mu svádí manželku, a nakonec mu nabídne i ruku své dcery. Ostatní mu poskytují „půjčky“ a všichni mu přinášejí různé dary. Chlestakov se vychloubá, jak je bohatý, kde všude byl a jaké má známosti.

III. Chlestakov navštíví ústavy a hejtmanův dům. Hejtmanova dcera a manželka se nemohou dočkat a snaží se vystupovat co nejlépe. Vychvalují Chlestakova a on se naparuje, že je spisovatel.

IV. Chlestakov se vžívá do role revizora a skoro si myslí, že jím je. Kdyby se jeho sluhovi Osipovi nepovedlo včas svému pánovi vysvětlit, že takový podvod se dlouho neudrží v tajnosti, nedošlo by mu to a dočkal by se odhalení a vyhnali by ho jako psa. Proto namluvil hostitelům, že odjíždí za svým bohatým strýcem pro svolení k sňatku, a včas zmizí. Před svým odjezdem napsal dopis příteli, ve kterém mu vyprávěl komedii, kterou s úředníky městečka sehrál.

V. Dopis otevře pošt mistr, vše zjistí a hned běží k hejtmanovi. Hejtman a všichni ostatní strašně zuří, když vtom přichází městský strážník a oznamuje, že přijel skutečný revizor.

- **téma a motiv**

téma: úplatky

motivy: gáže, pomluva, hostinský

- **časoprostor**

prostor: v malém ruském městečku, v místním hostinci

čas: 30. léta 19. století (doba vlády Mikuláše I.)

- **kompoziční výstavba**

Děj se odehrává chronologicky. Hra se skládá z 5 dějství (aktů). Úryvek se skládá z 5 replik.

- **literární forma, druh a žánr**

drama, drama, komedie

- **vypravěč**

v dramatu se vypravěč neuplatňuje

- **postavy**

hejtman – bezmocný, vychytralý, velký pán, důvěryhodný

Chlestakov – podvodník, upřímný, nebojí se říct, co si myslí, vychytralý

Osip – sluha Chlestakova, chytrý, rychleji se dovtípí

Anna Andrejevna – hejtmanova žena, zvědavá, marnivá

Marie Antonovna – dcera hejtmana, kterou hejtman nabídne Chlestakovovi

poštmistr Štěpkin a další postavy

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč hejtmana a Chlestakova

- **typy promluv**

dialog hejtmana a Chlestakova

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

scénická poznámka *(klepe se), (Zamyslí se.)*

apoziopeze *Hmotná tíseň...*

archaismus *gáže, pár loket*

řečnická otázka *A co má být?*

hovorová slova *míň, trčím, machr*

zdrobnělina *krámek*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

hyperbola *gáže mi nestačí ani na chleba se solí*

elipsa *dát vysázet pětadvacet (ran)*

metonymie *by mi i na život sáhli, Hele ho, kam to zahrál!, za který konec ho popadnout*

epizeuxis *kaprálka sem, kaprálka tam*

frazém *padni komu padni*

Literárněhistorický kontext

• kontext autorovy tvorby

19. století

Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809–1852)

- Gogol je poruštělé jméno, vlastním jménem Mykola Hohol
- narodil se 1. dubna 1809 v Soročinci u Poltavy (Ukrajina)
- pocházel z rodiny drobného, národně uvědomělého šlechtice, který psal ukrajinsky básně a komedie
- v Petrohradě pracoval jako úředník a věnoval se historii
- v té době už slavil první úspěchy, svým nadáním literárně zachytil to, co prožil a o čem slýchal ve svém rodném kraji
- roku 1831 začal psát své osobité prózy. Spojením grotesknosti a ironičnosti s osudovou tragikou hrdinů povídek navázal Gogol na Puškina a ovlivnil Dostojevského
- odsuzoval společnost složenou z chladných, malicherných, všedních povah. Jeho ideálem byla mravně dokonalá společnost.
- byl to mistr satiry
- psal komedie, romány, povídky
- je považován za zakladatele ruského realismu
- zemřel 4. března 1852 v Moskvě (Rusko)

Gogol = satira

- ostrá satira, smysl pro humor – velice útočný
- poukazuje na byrokracii, pokřivenou peněžní morálku, ústup duchovních hodnot
- vysmívá se úplatným úředníkům, příživníkům, nadutým pánům, hlupákům
- v díle se prolíná realismus s romantickými prvky
- povídkové knihy *Večery na samotě i Dikaňky* – žertovně a strašidelně laděné příběhy
- tzv. petrohradské povídky – *Podobizna, Bláznovy zápisky, Plášť*
- cyklus povídek, hrdiny jsou zajímaví lidé z Petrohradu
- v některých se objevují fantastické motivy
- román *Mrtvé duše* – první díl plánované trilogie, kritika statkářů
- Čičikov projíždí Ruskem a kupuje „mrtvé duše“ – mrtvé nebo zmizelé, jejich vlastnictví mu pomáhá ke spekulacím
- komedie: *Ženitba, Hráči*

• literární / obecně kulturní kontext

Realismus

- realismus odvozen od slova reálný (realis) = skutečný, opravdový
- realismus = „škola upřímnosti v umění“
- od 2. pol. 19. stol.
- předchůdci realismu: H. de Balzac, Stendhal, G. Flaubert
- snaží se zachytit skutečnou podstatu věcí, opravdovost, pravdivost v celé její složitosti, hledat vzájemné vztahy, příčiny, důsledky nějakého jevu → nejčastějším žánrem román
- realistický hrdina: typický hrdina, vyvíjí se jeho myšlenky a názory
- nově se uplatňují hovorové výrazy, archaismy, dialekty
- vliv na realismus měl filozofický směr *pozitivismus* (spojen s A. Comtem, zobrazuje fakta, skutečné je to, co lze dokázat smysly) a *materialismus* (dialektický, sledoval vývoj společnosti jako tříd, přednost má hmota před duchovnem)
- rozvinutá fáze realismu soustředěná na kritiku poměrů = kritický realismus

Rusko:

Fjodor Michajlovič Dostojevskij (1821–1881)

- v roce 1849 zatčen a odsouzen na smrt za protivládní aktivity
- těsně před popravou trest změněn – 4 roky na galejích v Omsku na Sibiři, kde trpěl epileptickými záchvaty → citlivější k utrpení, zaměření na duševní pochody
- světově uznávaný prozaik, tvůrce moderního románu
- ovlivnil rozvoj psychologického románu a prózu tzv. proudu vědomí (V. Woolfová, J. Joyce)
- Zločin a trest* – stěžejní dílo celosvětové realistické literatury
- hrdina Rodion Raskolnikov chce zavraždit lichvářku, zabije i její sestru
- zamiluje se do prostitutky Soni, svěruje se jí – je odsouzen k nuceným pracím na Sibiři, Soňa odchází s ním
- Běsové* – rozsáhlý román podle skutečného příběhu revolucionáře
- Idiot* – není to člověk bláznivý, ale nepochopený
- hlavní hrdina mladý zchudlý kníže Myškin trpící epilepsií – je dobrák, kterého okolí nechápe
- Bratři Karamazovi* – osudy statkáře a jeho 4 synů

Lev Nikolajevič Tolstoj (1828–1910)

- zřejmě nejslavnější ruský spisovatel, zároveň filozof
- jako dobrovolník na Kavkaz, účastnil se krymské války, po návratu vyučoval děti vojáků
- na konci života se přestěhoval do Moskvy kvůli vzdělání svých dětí
- Vojna a mír* – čtyřdílná románová historická epopej
- Rusko v první třetině 19. stol., dějiny = souhrn detailů, které nelze postihnout
- více než 250 postav (některé skutečné), založeno na skutečných událostech
- Anna Kareninová* – osudy desítek postav + vývoj ruské společnosti
- psychologická analýza hlavní hrdinky a obraz Ruska se všemi protiklady
- vdaná Anna navázala vztah s důstojníkem Vronským, vztah k manželovi a synovi řeší sebevraždou – skokem pod vlak

Anton Pavlovič Čechov (1860–1904)

- prozaik a dramatik, ovlivnil vývoj světové prózy i dramatu
- zájem o existenciální otázky života
- smysl pro humor, často satira – dráždil cenzuru
- Tři sestry* – Olga, Máša, Irina chtějí změnit svůj osud a zjišťují, že to nejde
- Višňový sad* – tragicky laděná komedie
- další hry: *Racek*, *Strýček Váňa*

Francie:

Honoré de Balzac (1799–1850)

- „literární gigant“ – *Lidská komedie* – cyklus 143 románů, předem promyšlená linie
- nejvýraznější romány: *Otec Goriot*, *Ztracené iluze*, *Lesk a bída kurtizán*

Gustav Flaubert (1821–1880)

- Paní Bovaryová* – hlavní hrdinka Ema Bovaryová → literární typ, žena utíkající od skutečnosti k iluzím = bovarismus
- Citová výchova* – podtitul Historie mladého muže, osudy romantika
- Bouvard a Pécuchet* – nedokončený román, podle něj seriál Byli jednou dva písaři

Emile Zola (1840–1902)

- cyklus 20 románů *Les Rougon-Macquart* – 32 hlavních, 1000 vedlejších postav
- romány z cyklu: *Břicho Paříže*, *Zabiják*, *Nana*

Anglie:

Charles Dickens (1812–1870)

- ostrá kritika společenských jevů, citová hloubka, láskyplný humor

Kronika Pickwickova klubu – první román, příběhy z cest 4 členů klubu na venkov

Oliver Twist – román se sociálním podtextem, osiřelý chlapec vyrůstá v chudobinci, žije špatně. Utíká do Londýna a stává se členem zločinecké party a brzy je zadržen. Dostává se zpět do zločinecké party.

David Copperfield – román s autobiografickými rysy

Charlotte Brontëová (1816–1855)

Jana Eyrová – oblíbený román, příběh ženy-sirotky

Emily Brontëová (1818–1848)

Na Větrné hůrce – jediný její román, složitý příběh – nalezenec se krutě mstí za své ponížení z mládí

Polsko:

Henryk Sienkiewicz (1846–1916)

- jeden z nejoblíbenějších autorů historické literatury

- získal Nobelovu cenu za literaturu v roce 1905

Ohněm a mečem – románová trilogie ze 17. stol., boj polských šlechticů proti ukrajinským kozákům

Quo vadis – z doby Neronova Říma, pronásledování prvních křesťanů

USA:

Mark Twain – *Dobrodružství Toma Sawyera*

Jack London – *Bílý tesák*

Severská literatura:

Henrik Ibsen – *Nora*

Hans Ch. Andersen – pohádky

České země:

Karel Havlíček Borovský – *Křest sv. Vladimíra, Tyrolské elegie, Král Lávr*

Jan Neruda – *Povídky Malostranské, Písně kosmické*

Karolína Světlá – *Vesnický román, Kříž u potoka*

Svatopluk Čech – *Výlet pana Broučka do Měsíce*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Dílo se jmenuje podle hlavní postavy, jde o domnělého revizora, proto název Revizor.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Dílo je aktuální, neboť se podplácí i dnes, někteří lidé jsou a budou hloupí a najdou se i lidé, kteří pro peníze lžou a udělají cokoli.

- **pravděpodobný adresát:**

Kniha je určena pro kohokoli, jde o pobavení. Nebo si knihu mohou přečíst lidé, kteří se chtějí poučit z podplácení, využívání a lhaní.

- **určení smyslu díla:**

Ukazuje povahu těch, kteří mají pokřivený charakter podlézavostí a úplatkářstvím.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Satirická komedie je bezesporu nejlepším a nejznámějším dílem. Vznikla v roce 1836 a má pět jednání.

- **tematicky podobné dílo:**

Carlo Goldoni – Sluha dvou pánů (lhaní)

Molière – Lakomec (přetvářka)

Václav Řezáč – Černé světlo (podplácení)

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

film Revizor z roku 1933 (režisér Martin Frič), v Indii v roce 1950, v Rusku 1952, v Německu 1955, v Egyptě 1956, v Mexiku 1974